

# *Juurvärsid (Mūlamadhyamakakārikā)*

## VIII peatükk. Teo ja tegija vaatlus

Tõlkinud ja kommenteerinud

Andres Herkel

Kas ja millise eesmärgi poole inimene liigub, see sõltub tegudest, mida suudetakse juhtida või lastakse niisama minna.

See on üks kolmest peatükist, kus vaadeldakse karma ehk teoga seotud mõisteid. Päril loogiline on seegi, et teo ja tegija juurde jõutakse pärast tekkepõhjuste koostoime käsitlemist peatükk eespool.

Mõistete poolest on see peatükk rikkalik ja enamasti on need pärit verbijuurest *Kṛ*, 'tegema'. Tähelepanuväärne on see, et suurem osa *Kṛ*-juurelisi sõnu õnnestub eesti keelde tõlkida verbi 'tegema' kaudu. Kõige tähtsamad on neist *kāraṇa* ehk 'tegur' ja *kārya* ehk 'tehtu'.

Laiema budistliku käsitluse järgi on olemise ringkäik, milles korduv ümbersündide ahel ehk sansaara on määratud meie varem tehtud tegudega.

(1) Olemasolev tekitaja  
olemasolevat tegu ei tee,  
aga ka olemasoluta tekitaja  
olemasoluta tegu ei soorita.

Nāgārdžuna alustab sellest, et tekitaja (*kāraka*) ja tegu (karma) pole seotud. Lisaks *Kṛ*-juurest tuletatud sõnadele on siin tähtis mõiste *sadbhūta*. See on liitsõna, mille kumbki osa võiks olla tõlgitud kui 'olev'. *Bhūta* on

verbijuure *BHŪ* passiivi mineviku kesksõna tähendusega 'tegelik, tõeline, olev' jms. Kokku saab 'olemasolev'.

- (2) Kui olemasoleval tegusust pole,  
 siis on ka tegu tegijata.  
 Kui olemasoleva tegusust pole,  
 siis on ka tegija teota.

Siin on *Kṛ*-juurest tuletatud terminid 'tegevus' (*kriyā*) ja 'tegija' (*kartr*, *kartrka*). Argumentatsioon sarnaneb liigutuse ja liikumise erinemisega II, 3–5 ning liikuja ja liikumise erinemisega II, 9.

- (3) Kui olemasoluta tekitaja  
 teeb olemasoluta teo,  
 siis sünnib see tegu põhjusest  
 ja ka tegija sünnib põhjusest.

Kui tekitajat ja tegu ei eksisteeri, siis pole ka mingit põhjust kedagi tegijaks nimetada.

- (4) Kui põhjust ei ole,  
 siis tehtut ja tegurit ei teata.  
 Kui neid pole, siis ei leidu ka  
 tegusust, tegijat ega tegemist.

*Kāraṇa* ehk 'tegur' on üks keskseid põhjuslikkusega seotud mõisteid. See on justkui „peamotiiv“ või „vallandav põhjus“. Seevastu vaid ühe „a“ võrra lühem *karana* on 'tegemine'. Ka algteksti publikatsioonid ei ole selles kirjutusviisis alati ühesugused. 'Tegusus' ja 'tegemine' pole siin päris samatähenduslikud mõisted, sest 'tegemine' on konkreetne, aga 'tegusus' väljendab üldisemat aktiivsuspriintiipi.

- (5) Tegususe sündimata jäämisel  
 ei teata seadmust ega seadmusetust.  
 Kui pole seadmust ega seadmusetust,  
 ei teata ka sellest võrsuvat vilja.

Siin on terminoloogiline küsimus, kuidas tõlkida dharma ja *adharm*. See võib olla 'seadmus' ja 'seadmusetus' või 'õpetus' ja 'mitte-õpetus', aga ka lihtsalt 'hea' ja 'halb', nagu paljudel juhtudel on tõlgitud. Sarnased kirjakohtad on eeskätt XXIV, 6 ja 33–35. Oluline on tähele panna, et Nāgārdžuna tühistamistehnika ei vii õpetust karmast absurdini (vrd ka XXIV, 33–37).

(6) Kui vilja ei ole,  
siis vabanemise- ja taevate ei toimi  
ning sellest tuleneb  
kogu tegususe tühisus.

Kui pole head ja halba ega sellest võrsuvat vilja, siis puudub ka üleneva arengu mõõde ehk siinses sõnastuses tee (*mārga*) vabanemisele (*mokṣa*) ja taevasse (*svarga*). See värss näitab küllalt selgelt, et Nāgārdžunal ei ammendu õpetus pelgalt mõistete tühistamise tehnikaga, vaja on jär- gida kõrgemat eesmärki (*paramārtha*) ja sellega seotud vilja (*phala*).

(7) Olemasolev ja olemasoluta tekitaja  
olevat ega olematut asja ei tee.  
Kuidas saavad olev ja olematu  
samas ihus teineteist välistades olla?

Rõhuasetus tehakse oleva ja olematu välistavusele, kokkusobimatussele.

(8) Olematu pole oleva tehtud,  
olev pole olematu tehtud.  
Kui nii oleks, siis tegija tegu  
kinnitaks juba räägitud vigu.

Too „räägitud viga“ võib olla näiteks olematu põhjustaja olematu tegu (VIII, 3).

(9) Olemasolev tekitaja  
ei saa teha olemasoluta tegu  
või ühtaegu olev-olematut tegu  
juba varem öeldud põhjustel.

Kui tekitaja on, aga tegu ei ole, siis ei saa öelda, et too tekitaja midagi tekitab.

(10) Ka olemasoluta tekitaja  
ei saa teha olemasolevat tegu  
või ühtaegu olev-olematut tegu  
juba varem öeldud põhjustel.

Arutlus jätkub nii selles kui ka järgmises värsis skeemtekstina, mis kõiki võimalusi vaagides ei lase tekitaja ja teo vahel sidet luua.

(11) Olev-olematu tekitaja  
ei saa teha olevat või olematut tegu,  
just nõnda tuleb mõista  
juba varem öeldud põhjustel.

(12) Tekitaja sõltub teost  
ja tegu sõltub tekitajast.  
Me ei näe tegu võrsumas  
muu teguri võimestumisest.

Kui tekitaja ja teo toime on absurdini viidud, avaneb siin võimalus, et nad saavad toimida vastastikuses sõltuvuslikkuses.

(13) Nõnda tuleb külgevõtmist teada,  
tegijast ja teost lahti üteldes.  
Teo ja tegija põhjal  
tuleb muidki eluolekuid mõista.

‘Külgevõtmine’ (*upādāna*) esineb selles peatükis esimest ja üldse teist korda (varem III, 8). Samas võtab vahest just külgevõtmine kõige paremini kokku selle, kuidas me tegude põhjuslikkust selgitavate kategooriatega suhestume — kas võtame külge ja klammerdume või oskame vajaduse korral lahti lasta.